

графіті
графіті

Наталка
СНЯДАНКО

КОМАШИНА ТАРЗЯНКА

повість
оповідання

Харків «Фоліо» 2013

— Дідусь помер. Збила машина, — сказала в трубку мама і від'єдналася.

Сарона стояла посеред супермаркету з візком, забитим продуктами, які збиралася сьогодні завезти на село, бабі з дідом. Вона ніколи не вмiла вчасно відреагувати на повідомлення про смерть, і їй завжди було трохи незручно, коли в таких випадках на очах інших сльози з'являлися швидше, ніж у неї. Зараз на думку теж спадали чомусь самі дурниці. Вона нерішуче зупинилася і застиглим поглядом вдивлялася у спину товстої тітоньки перед собою, яка спершу довго й уважно вивчала вміст полиць із низькокалорійною їжею, а потім розвернулася і звично покидала у візок солодкі напої, джеми, шоколадні тістечка, чіпси, консерви та інше, від чого Сарона на її місці стрималася б. Та і на своєму стримувалася. Потім вона втратила тітоньку з поля зору і почала уважно роздивлятися заплутану мапу острівців свіжих слідів на шойно вимитій прибиральницею підлозі, вологі смуги на якій швидко висихали. Запах миючого засобу, яким користувалася прибиральниця, був неприємним, і Сарона з недоречною старанністю намагалася пригадати, який саме це засіб, а одночасно картала сама себе за такі недоречні думки.

Потім їй пригадалося, як дід возив їх на ожину, шести-річну Сарону і двох молодших сестер. Мама на літо завжди

відправляла їх до бабусі в село. Дід тоді нещодавно купив «Волинянку» і дуже тішився, що тепер може проїхати у таких місцях, де будь-яка інша машина застрягне. І хоча в машині було тільки два сидячих місця спереду, проблему було вирішено за допомогою додаткових табуреток, які совгалися по салону під час руху. Щоб не впасти з них, треба було триматися руками за спеціально поприкріплювані дідусем до брезенту шкіряні ремені. Підкидало дуже сильно, але всі мужньо терпіли і ніхто не плакав. Особливо складно переїздили доволі широкий рів, яким було перегороджено вулицю через дві хати від дідової з бабою оселі. Напевно, цей рів має якесь надзвичайно важливе господарське значення і його неможливо засипати, навіть частково, аби машинам легше було проїздити, бо він зберігся у первісному стані й досі. Сарона щоразу виходила з машини зрештою, як їхати через рів, але жодного разу їй не вдалося зробити цього, не вдаривши дна машини. Взимку земля біля рову не замерзала, а влітку там завжди було болото. Коли дід вперше переїздив через рів не на ровері, а на «Волинянці», він сміливо вїхав у нього на повній швидкості, і Сарона боляче гримнула головою об задні дверцята машини.

— Що там, гальорка? — озирнувся дід, коли рів залишився позаду. — Всі живі? Ну і рихт. У танку ше не так трясло, але війну вигралисьмо. Поїхали далі.

Вони їхали не дуже далеко, але вузькими лісовими стежками, через болото і ями, поміж низько опущеними гілками дерев, тож про танк згадати довелося ще не раз. А потім нарешті приїхали у заповідник, де дід мав знайомого лісника, і вийшли з машини, бліді, з позатискуваними губами, які так і не випустили назовні ситний бабусин сніданок, вдихнули ранкового лісового повітря і раптом побачили, що під ногами немає нічого, крім ожини. Ягід було стільки, що вони закривали собою навіть листки. Сарона ніколи раніше, та і потім, не бачила такої кількості ожини одночасно, у перший момент вона стояла закам'яніло, як

зараз, посеред супермаркету, і дивилася кудись поперед себе, а якісь несуттєві, другорядні деталі раптом зосередили на собі всю її увагу. Вона уважно спостерігала за павуком, який непоспіхом переповзав із листка на її ногу, час від часу завмираючи на місці, ніби теж задивлявся на рясні ожинники. Потім її погляд прикипів до листка на дереві, синюваті пухирці на якому просвітлювалися на сонці і нагадували розмальовану невправною дитячою рукою контурну карту. Сонячні промені не скрізь пробивалися через густі хащі і вихоплювали то з одного листка, то з іншого поодинокі краплі роси, які раптом спалахували, і здавалося, що на них, мов на уламках гірського кришталю, раптом з'являються багатокутні грані і таємничі надщерблення, які так само загадково зникають, варто лише сонцю посвітити з іншого боку. А тоді подивилася на свіжу пляму від яєчні на холоші давно не праних дідових штанів із відстовбурченими колінами. Сестри Сарони вже квапливо збирали ожину, жменями запихаючи до рота солодкі ягоди, чорний сік з яких випорскував з-поміж пальців і густими смугами стікав аж до ліктів і по шиї, а вона все ніяк не могла отямитися від раптової і незвичної гостроти переживання моменту, усвідомлення своєї присутності тут і зараз, яке не має нічого спільного ні з тим, що відбувалося досі, ні з тим, що станеться далі. І це відчуття замкнутості у межах миті, яка швидко і невпинно минає, заважало рухатися, примусило заніміти і поволі вбирати в себе найдрібніші деталі всього, що вдавалося зафіксувати, щоб потім перетворити цей епізод на один із найбільш яскравих дитячих спогадів. Вона боялася порушити цю випадкову і дуже тонку гармонію відчуттів і обережно дихала, ніби поряд із метеликом, готовим знятися і полетіти геть.

Поки вони наїдалися до оскоми, а потім наповнювали ожиною кілька відер на варення і наливку, дід замислено дивився поперед себе і зосереджено курился. А потім раптом показав рукою кудись у просвіток поміж кущами, звідки

сонце пробивалося косими променями, які, здавалося, можна вхопити в долоню.

— Дивіться, туткайво, не, десь правіше, за тим он деревом, є правдивий центр Європи, — сказав дід і посміхнувся, задоволений собою, а потім додав, ніби остаточний аргумент, який не потребував жодного додаткового підтвердження. — Наука доказала, — і випустив дим зі своєї саморобної файки.

Робити файки діда навчив друг-партизан у п'ятдесятих, коли він разом із більшістю односельчан переховувався у довколишніх лісах. Друг був гуцулом і невдовзі загинув. На згадку в діда залишилася файка, зроблена другом, але ту файку він курич рідко і зберігав у серванті, і це була єдина дідова річ у цьому царстві найцінніших, на думку бабці, речей — келишків до горілки, горняток від кількох недобитих сервізів і святкових тарілок із квіточками, обведеними блискучими лініями, схожими на люрексові стрічки.

Діти тоді ще були занадто малі для розмов про центр Європи, і Сарона згадала це лише кілька років тому, коли бачила документальний фільм, у якому журналісти об'їхали понад тридцять таких центрів у різних країнах Східної Європи і всюди якийсь упевнений у торжестві науки дід показував вирізку з районної газети, де все було написано. А кілька старожилів у тлі переконано кивали головами, мовляв, так, так, все правильно, ми підтверджуємо — центр Європи, він тут, у нас, єдиний і непорушний, які можуть бути сумніви?

Мама Сарони виховала чотирьох дітей. Батько багато років тому поїхав на заробітки за кордон, звідки надсилав їм листівки та гроші. Дитячі спогади Сарони, пов'язані з батьком, схожі на старі світлини, зображення на яких з кожним роком стають все більш розмитими і вицвілими, зате чіткішають і сильнішають запахи, що їх вбирає папір, а багаторічний пил додає цим запахам ще чогось горіхово-

го вологого. Запах свіжоструганого дерева міцно в'ївся в батькову шкіру, одяг, волосся, а найсильнішим чомусь був на шиї, справа, ближче до передпліччя, ніж до щоки. Коли Сарона обіймала батька, обережно торкаючись носом дво-денної щетини, їй завжди здавалося, що скалки позалазили у пори батькової шкіри і тому запах такий сильний, вона уважно оглядала шию і комір сорочки у пошуках таких скалок. Запах батька був приємним і неприємним водночас, поєднував випари давно не митого чоловічого тіла, сморід міцних цигарок та потяга, в якому батько кілька діб їхав додому. Сарона добре пам'ятає батьків погляд у момент, коли він вперше відчиняє двері після довгої відсутності, погляд теплий і водночас зляканий — поки його не було, діти так сильно вирости і розмовляють із ним стримано ввічливо, як із чужим таядьком. Його присутність у їхньому щоденному житті небажана і зайва. Його роль — уявна, вони звикли, що батько є, але він десь далеко, такий, яким хочеться його бачити, а не такий, яким є насправді. Втомлений і роздратований, йому заважає дитяча біганина і галас, він дратується через подряпини на побіленій під час минулого приїзду стіні, відтоді минув уже майже рік, але він не думає про це, лише нарікає, що фарба потріскалася і пооблітала, на ній повно відбитків брудних дитячих долонь і слідів від олівця, яких мати марно намагалася позбутися перед батьковим поверненням. У житті його дітей і дружини за цей рік трапилося чимало таких же невидимих для нього змін, він усвідомлює це і ще більше нервується через подряпану стіну.

Він намагається підпорядкувати їхнє життя власному ритму, вимагає від матері носити йому обід на тачці, а дітям забороняє пустувати, поки вранці відсипається. Їхні розмови за обідом часто проходять у штивній атмосфері, бо діти не знають, як себе поводити з батьком, а він не знає, про що розмовляти з ними. Вони шепочуться з мамою на кухні, розповідають їй останні шкільні новини, намагаються не галасувати у своїй кімнаті і щоранку питають, коли вже

батько нарешті знову поїде. Аби вони не помічали його розгубленості, він ховає її під напускною суворістю, постійно підкреслює, що приїхав на відпочинок, який йому, як годувальнику сім'ї, потрібен більше, ніж іншим, тож усі повинні поводитися належним чином.

Сарону обурює така батькова поведінка, тоді вона ще не розуміла, що за цим стоїть. Її обурюють його сварки з матір'ю через гроші, які, на його думку, ніхто в сім'ї не вміє заощаджувати, дорікання за понижені дітьми речі та занедбану господарку, через інші дрібниці. Але батько ніколи не згадує під час цих сварок свого страху перед майбутнім, у якому можуть трапитися які завгодно жайття, найгіршим із яких батько чомусь вважає те, що він може втратити свої непевні закордонні підробітки, з яких вони зараз живуть. Він лише час від часу повторює матері, що їм не вдасться «підняти на ноги» стількох дітей, хоча і не пояснює, що саме вкладає у зміст цієї загадкової формули, і це звучить як погроза їм, як щось, у чому він не винен, хоча і намагається цьому запобігти. Ніколи не згадує батько і про якусь ще глибше тамовану і не зрозумілу йому самому розгубленість, підозру, що його життя минає не так, як повинно, і водночас небажання зізнатися у тому, що він не знає, як саме повинно минати життя. Цей страх перед відсутністю певних і чітких правил гри, до яких він звик на своїх нехитрих роботах, коли все за тебе вирішують інші, а тобі залишається лише нарікати на їхню несправедливість, недалекоглядність, невміння оцінити тебе належно і побачити перспективу. Страх показати себе дружині і дітям такого, яким він є насправді — слабким і невпевненим ні в чому, адже таким він може бути їм не потрібен, бо йому здається, що вони шукають у ньому певності і сили, яку він вдаватиме, доки зможе, і ніколи не наважиться визнати, що матирина спокійна покора і невибагливість насправді виявилися набагато мудрішою життєвою стратегією, аніж його уривчаста і непослідовна гра в авторитарність.

ЗМІСТ

Комашина тарзанка	
.....	<i>3</i>

ОПОВІДАННЯ

Уривки з ненаписаного сценарію до багатосерійного фільму про кохання	
.....	<i>140</i>

Червона лінія U2	
.....	<i>147</i>

Ніч на Івана Купала	
.....	<i>182</i>

Відчинено двері до Малої Європи	
.....	<i>230</i>

Невловима лірика буднів	
.....	<i>251</i>

Конкурс Найбридкіших Смертників	
.....	<i>271</i>